

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-13>

УДК 351:338.246.025

*Олійник Данило Андрійович,
аспірант*

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського,

вулиця Джона Маккейна, 33, м. Київ, 01042, Україна

e-mail: oliynykdania@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6482-5533>

ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. Удосконалено механізм формування та реалізації конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні на підставі узагальнення сукупності елементів, а саме: суб'єкт (органи публічного управління); мета (ефективний захист конкуренції та розвиток конкурентного середовища для забезпечення сталого економічного розвитку економіки регіонів); засоби (система антимонопольного законодавства (АМЗ), програмні документи, фінанси (пільги та преференції тощо), інформація про конкурентне середовище); форма (захисна – переважно пряме регулювання; активна – переважно непрямий вплив); методи (захисні, активні, непрямі); інструменти (правове та економічне регулювання); модель (жорстка, м'яка); об'єкт (конкурентне середовище, структура ринку, конкурентні відносини, суб'єкти ринку, діяльність органів публічного управління).

Ключові слова: конкурентоспроможна державна політика, конкурентне середовище, конкурентні відносини, механізм, органи публічного управління, регіональний рівень.

Постановка проблеми. Розробка та ефективна реалізація державної політики у сфері захисту та розвитку конкуренції залишається пріоритетним напрямом діяльності органів публічного управління. Конкурентна політика є лише одним із напрямів державної економічної політики, який має певні точки дотику з іншими її напрямками (макроекономічна, промислова політика, соціальна, регіональна та ін.), але при цьому має свої специфічні цілі та інструменти реалізації. На наш погляд, визначення конкурентної політики має спиратися, в тому числі на поняття системи по відношенню до «промислової політики». Такий погляд дозволить нам розглядати конкурентну політику як самостійний напрямок, але в обов'язковому порядку та у безпосередньому взаємозв'язку з іншими видами системи національної економічної політики.

Метою дослідження є обґрунтування механізму конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні.

Як цитувати: Олійник Д. А. Поняття механізму конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 162–170. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-13>

In cites: Oliinyk, D.A. (2023). The concept of the mechanism of competitive state policy at the regional level. *State Formation*, no. 2 (34), 162–170. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2023-2-13> [in Ukrainian].

© Олійник Д. А., 2023

[This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Виклад основного матеріалу. Дослідження механізмів формування конкурентоспроможної політики на державному та регіональному рівнях здійснювали такі науковці: Д. Арментано, М. Портер, Д. Рубінфельд та ін.

Порівняльна характеристика елементів системи національної економічної політики представлені у таблиці 1

Таблиця 1

Елементи системи національної економічної політики

Table 1

Elements of the national economic policy system

Вид економічної політики	Основні елементи реалізації (мета, інструменти, об'єкт)		
	Цілі/завдання	Інструменти/методи	Об'єкт
Макроекономічна політика	Досягнення макроекономічної стабільності, боротьба з інфляцією, безробіттям	Інструменти фіскальної кредитно-грошової політики та ін.	Національна економіка загалом
Бюджетно-податкова політика	Перерозподіл бюджетних коштів	Податкове регулювання, бюджетне фінансування, державне та регіональне замовлення	Фінансова та податкова система
Регіональна економічна політика	Вирівнювання умов соціально-економічного розвитку, забезпечення єдиного економічного простору та ін.	Економічні (прямі та непрямі) та адміністративні	Регіональні соціально-економічні системи/соціальні економічні процеси
Промислова політика	Забезпечення динамічного розвитку країни та конкурентоспроможності вітчизняних виробників	Технічне регулювання, цільові програми, підтримка експорту, надання обмеженої кількості учасників економіки додаткових ресурсів та ін.	Виробнича діяльність суб'єктів господарювання/виробничі підприємства
Соціальна політика	Підвищення рівня та якості життя населення	Регулювання цін, соціальна допомога та ін.	Рівень та якість життя
Конкурентоспроможна політика на регіональному рівні	Підтримка та створення рівних умов конкуренції на регіональних ринках, забезпечення сталого економічного зростання регіонів та підвищення добробуту населення регіонів	Захист та розвиток конкуренції на регіональному рівні	Конкурентні відносини, конкурентне середовище, органи публічного управління на регіональному рівні

Аналіз даних таблиці 1 показує, що конкурентоспроможна політика на регіональному рівні має точки дотику з регіональною політикою з позиції формування єдиного економічного простору. Є взаємозв'язок між соціальною політикою та конкурентоспроможною політикою на регіональному рівні, що

виражається через підвищення продуктивності економічної діяльності (розширення асортименту, орієнтованість на споживача, технологічний прогрес тощо), що сприятливо впливає на рівень та якість життя суспільства. Конкуренстоспроможна політика на регіональному рівні також частково взаємопов'язана з промисловою політикою, з позиції спільної мети: забезпечення сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення.

З викладеного можна дійти висновку, що конкурентоспроможна політика на регіональному рівні взаємозалежна з іншими елементами системи національної економічної політики держави. При цьому сучасна конкурентоспроможна політика на регіональному рівні по праву може вважатися самостійним напрямом діяльності органів державної влади.

Однією з перших держав, у яких антимонопольне регулювання знайшло своє нормативно-правове закріплення, є Сполучені Штати Америки, а перший антитрестовський (антимонопольний) закон отримав назву – Акт Шермана. Хоча і є сумніви щодо підстав походження антитрестівського закону Шермана та осіб, чий інтерес в кінцевому рахунку були пролобійовані, цей акт був прийнятий на федеральному рівні в 1890 році.

Далі пропонується розглянути ціннісні цілі конкурентоспроможної політики на регіональному рівні. Як така мета політики характеризує образ (опис) майбутнього стану об'єкта політики, бажаного, з погляду суб'єкта політики, і досяжного з допомогою тих чи інших засобів на поведінку індивідів і закупівельних організацій, що складають об'єкт політики [1]. Враховуючи результати, викладені у роботі [2], серед основних, ціннісних цілей реалізації державної конкурентоспроможної політики на регіональному рівні необхідно виділити: підвищення суспільного добробуту; досягнення економічної ефективності; декономічний розвиток (стійке економічне зростання); підвищення якості економічного розвитку; позитивна динаміка конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх та внутрішніх ринках; підвищення інвестиційної привабливості економіки; скорочення кількості порушень діями органів публічного управління. Зазначені ціннісні цілі можуть виступати як індикатори, використання яких дозволить державі визначити межі реалізації конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні. Зокрема, пропорційне та обґрунтоване втручання у ринкові процеси, а також межі, що мають конституційний характер. Загальним результатом державної конкурентоспроможної політики на регіональному рівні є підвищення добробуту населення через посилення інтенсивності конкуренції на ринку та припинення негативних практик поведінки.

Деякими авторами сформульовано основні засади конкурентоспроможної політики на регіональному рівні: забезпечення функціонування ринкових відносин на основі захисту та розвитку конкуренції та підприємництва; припинення монополістичної діяльності та недобросовісної конкуренції; недопущення порушень із боку органів публічного управління; законність,

гласність і публічність у процесах [3]. Досягнення мети конкурентоспроможної політики на регіональному рівні передбачає вирішення наступних завдань: ефективна реалізація контрольних функцій щодо виявлення та припинення антиконкурентної діяльності суб'єктів господарювання та органів публічного управління; формування конкурентного середовища та покращення його стану за рахунок скорочення необґрунтованих бар'єрів входу та ведення бізнесу на ринку, а також розвитку інфраструктури із забезпеченням доступу до неї зацікавлених учасників ринку; створення умов розвитку конкурентоспроможних суб'єктів господарювання; реалізація заходів розвитку конкуренції у регіонах та окремих сферах.

У зв'язку з викладеним є доцільність перейти до структури конкурентоспроможної політики на регіональному рівні. В науковій літературі конкурентоспроможну політику на регіональному рівні прийнято розділяти на захисну (антимонопольну) та активну. Так, з одного боку, антимонопольна політика (регулювання), за допомогою закріплених правил, спрямована на опис заборонених практик здійснення економічної діяльності суб'єктами господарювання, дій (бездіяльностей) органів публічного управління, застосування різноманітних форм відновлення стану до вчинення нелегальних дій та накладання дієвих санкцій на визнаних осіб, які порушили антимонопольні вимоги. З іншого, конкурентоспроможна політика на регіональному рівні вбирає у собі комплекс заходів (профілактичного та стимулюючого характеру) спрямованих на розвиток та підтримку конкуренції та конкурентного середовища - адвокатування конкуренції, реалізація дорожніх карт, стратегій розвитку конкуренції у регіонах та ін.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що конкурентоспроможна політика на регіональному рівні в загальному сенсі включає в свою структуру два ключові напрями: захист конкуренції (захисна конкурентна політика) та розвиток конкуренції (активна конкурентна політика). Захисна конкурентна політика, що називається ще як антимонопольна політика, характеризується захистом від зазіхань, небезпек і ворожих дій стосовно конкуренції. Захисні заходи щодо конкуренції, спрямовані на своєчасне виявлення та припинення антиконкурентних дій (у тому числі бездіяльності, наприклад, органів публічного управління). Тут варто враховувати, що захищати можна лише те, що вже існує, а отже, здійснюючи захист конкуренції, держава прагне зберегти досягнуте. В основі захисної конкурентної політики лежить розробка та виконання системи антимонопольного законодавства. Антимонопольний комітет України та його міжобласні територіальні відділення є основними суб'єктами держави, що реалізують контрольні-наглядові функції захисту конкуренції.

До основних заходів захисної конкурентної політики в першу чергу необхідно віднести заходи, спрямовані на виявлення та припинення антиконкурентних дій (поведінка) учасників ринку, органів публічного управління, інших осіб, які потенційно можуть обмежити, усунути конкуренцію на відповідному товарному ринку. Серед основних напрямів антимонопольного

регулювання можна назвати: запобіжні заходи антиконкурентної поведінки, тобто встановлений антимонопольним законодавством перелік заборон та застережень, адресованих органам публічного управління та суб'єктам господарювання, які здійснюють свою діяльність (бездіяльність) на шкоду конкуренції; запобіжні заходи антиконкурентної поведінки, тобто заходи, спрямовані на запобігання діям, які в майбутньому можуть спричинити несприятливі наслідки для конкуренції. Українське антимонопольне законодавство переважно містить інструменти, спрямовані на усунення порушень, а не на розвиток конкуренції як такої, у зв'язку з чим слід зазначити, що сучасні наукові теорії виділяють різні моделі конкурентної політики:

– «жорстка конкурентна політика», інструменти якої більшою мірою націлені на припинення, усунення незаконних практик поведінки учасників ринку, органів публічного управління;

– «м'яка конкурентна політика», основна мета якої полягає у сприянні формування умов конкуренції заходами непрямого впливу (переважно використовуються інструменти активної конкурентної політики).

Далі розглянуто механізм активної конкурентної політики. Активна конкурентна політика спрямована на розвиток конкуренції та створення умов, формують сприятливу конкурентне середовище. Активна політика розвитку конкуренції має призводити до створення проконкурентних основ функціонування економіки, тобто повинні створюватися умови та мотиви, що стимулюють посилення конкуренції на існуючих товарних ринках.

У якості ключових суб'єктів активної політики щодо розвитку конкуренції можна виділити органи публічного управління на державному та регіональному рівнях, профільні міністерства та відомства. До ключової мети активної конкурентної політики належить створення та підтримання рівних умов конкуренції.

До основних заходів активної конкурентної політики слід зарахувати:

- усунення адміністративних бар'єрів;
- розвиток конкуренції у сферах та галузях де переважають природні монополії;
- розвиток конкурентного середовища, де основним покупцем та продавцем виступає держава;
- формування нових ринків у вигляді передачі державних (комунальних) господарських функцій організаціям приватного сектора (створення сприятливих умов запровадження діяльності у сфері охорони, пасажирських перевезень наземним транспортом тощо);
- вдосконалення антимонопольного законодавства;
- адвокатування конкуренції (формування у суспільстві переконань про користь конкуренції, про наслідки її обмеження, недопущення та усунення).

У сучасних умовах адвокатування конкуренції розуміється як комплекс дій суб'єктів конкурентної політики, спрямованих на зміцнення конкурентного середовища за допомогою використання механізмів, які не є елементами виключно системи примусу до дотримання встановлених правил застосування санкцій на основі адміністративних процедур та судових рішень.

Адвокатування конкуренції забезпечує усвідомлення органами публічного управління, бізнесом та суспільством корисності та важливості дотримання конкурентних принципів для покращення суспільного добробуту. Основними цілями адвокатування конкуренції є:

- інформування потенційних порушників про вчинені дії, що мають або конкурентний, або антиконкурентний характер, а також про систему санкцій за протиправні дії;

- інформування представників влади, бізнесу та громадськості про позитивні функції прояву конкуренції;

- інформування суб'єктів господарювання про зміст і правонаступники конкурентних норм з метою їх використання для захисту своїх прав та інтересів.

Наслідки реалізації політики розвитку конкуренції передбачають формування «культури конкуренції» серед усього суспільства, підвищення обізнаності органів публічного управління, учасників ринку, інших економічних суб'єктів, про механізми та інструменти її реалізації. При здійсненні активної конкурентної політики створюються передумови розвитку конкурентного середовища, формування ринкових форм і методів господарювання. Крім захисного та активного методу у сфері конкуренції варто відзначити ще й інші заходи, здатні впливати на конкуренцію. Приміром, заходи стимулюючого характеру, створені задля створення передумов реалізації підприємницької діяльності у конкурентних умовах:

- тарифне регулювання, податкове регулювання, митне регулювання;
- контроль за якістю, ліцензування;
- розвиток інфраструктури;
- підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва;
- захист прав споживачів.

Об'єктом конкурентної політики може бути конкуренція як економічне явище, органи публічного управління як суб'єкти управління, суб'єкти господарювання як учасники ринку, і конкурентне середовище як певні умови (стан і структура ринку) здійснення економічної діяльності. Суб'єктами економічних відносин переважно є суб'єкти господарювання та природні монополії. Конкурентна політика впливає на структуру ринку, тобто на сформоване конкурентне середовище на такому ринку.

Суб'єктом реалізації державної конкурентної політики є держава від імені відповідних міністерств і, на регіональному рівні – органи публічного управління.

Резюмуючи дослідження цілей, завдань, інструментів і структури конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні, доцільно представити схематично механізм її реалізації. У загальному вигляді "структурно-логічна схема" механізму реалізації конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні, складена за допомогою формули регуляційного механізму "суб'єкт-мета-засоби/ресурси-форма-метод/інструменти та об'єкт", представлена на рис. 1.

Рис. 1. Структурно-логічна схема механізму реалізації конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні

Fig. 1. Structural and logical scheme of the mechanism of implementation of competitive state policy at the regional level

Враховуючи характер, зміст, об'єкт та суб'єкт конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні є можливим виділити три групи стейкхолдерів, зацікавлених у її ефективній реалізації: споживач продукції – товарів, робіт, послуг; суб'єкти господарювання – виробники, підприємці, постачальники; держава, що виступають як споживач виробленої продукції, одержувач податкових платежів, основний регулятор ринків.

Серед основних напрямів реалізації конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні можна виділити:

- розвиток сприятливого конкурентного середовища в окремих галузях;
- перехід до розумного «smart» антимонопольного регулювання (попередження антиконкурентних дій органів влади, монополістичної конкуренції та недобросовісної конкуренції, антимонопольний комплаєнс та інше);
- розвиток конкуренції з використанням результатів інтелектуальної діяльності;
- розвиток конкуренції на регіональному рівні;
- удосконалення механізму у сфері державного та регіонального замовлення.

Серед пріоритетних напрямів діяльності можна назвати:

- модернізацію антимонопольного законодавства;
- перерозподіл зусиль на найбільш суттєві порушення антимонопольного законодавства, що завдають найбільших збитків для економіки;
- розробку та реалізацію порядку взаємодії органів публічного управління та правоохоронних органів з метою якісного виявлення та припинення картелів;
- посилення превентивних функцій антимонопольного комітету України, підвищення його прогностичних та аналітичних можливостей.

Таким чином, нами виявлено, що державна політика у сфері захисту та розвитку конкуренції взаємозалежна та взаємопов'язана з іншими елементами системи національної економічної політики країни. На підставі узагальнення сукупності елементів конкурентоспроможної державної політики на регіональному рівні розкрито механізм її формування та реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кінщак А. В. Державна регіональна політика в Україні: термінологічна невизначеність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=867>
2. Медведовська Т. П. Регіональний розвиток України в умовах глобалізації та євроінтеграції. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2016. Вип. 4. С. 232–235.
3. Масв А. Державна регіональна політика в Україні: передумови, цілі, законодавче забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. № 2 (25). С. 168–179.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 29.12.2023 р.

Oliinyk D. A.,

postgraduate student of the V.I. Vernadsky Taurida National University,

33, John McCain Street, Kyiv, 01042, Ukraine

e-mail: oliinykdania@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6482-5533>

THE CONCEPT OF THE MECHANISM OF COMPETITIVE STATE POLICY AT THE REGIONAL LEVEL

Abstract. The mechanism of formation and implementation of competitive state policy at the regional level has been improved based on the generalization of a set of elements, namely: subject (public administration bodies); goal (effective protection of competition and development of a competitive environment to ensure sustainable economic development of the regional economy); means (system of antimonopoly legislation (AMZ), program documents, finances (benefits and preferences, etc.), information on the competitive environment); form (protective - mainly direct regulation; active – mainly indirect influence); methods (protective, active, indirect); tools (legal and economic regulation); model (hard, soft); object (competitive environment, market structure, competitive relations, market subjects, activities of public administration bodies).

It was determined that competitive policy at the regional level is interdependent with other elements of the national economic policy system of the state. At the same time, modern competitive policy at the regional level can rightfully be considered an independent area of activity of state authorities.

Value goals of competitive policy at the regional level are considered. Achieving the goal of competitive policy at the regional level involves solving the following tasks: effective implementation of control functions to identify and stop anti-competitive activities of business entities and public administration bodies; formation of a competitive environment and improvement of its condition due to the reduction of unjustified barriers to entry and doing business in the market, as well as the development of infrastructure to ensure access to it by interested market participants; creation of conditions for the development of competitive business entities; implementation of competition development measures in regions and individual areas. It was concluded that competitive policy at the regional level in a general sense includes two key directions in its structure: protection of competition (defensive competitive policy) and development of competition (active competitive policy). In modern conditions, competition advocacy is understood as a complex of actions of the subjects of competition policy, aimed at strengthening the competitive environment by using mechanisms that are not exclusively elements of the system of coercion to comply with the established rules for the application of sanctions based on administrative procedures and court decisions.

It was revealed that the state policy in the field of competition protection and development is interdependent and interconnected with other elements of the country's national economic policy system. Based on the generalization of the set of elements of competitive state policy at the regional level, the mechanism of its formation and implementation is disclosed.

Keywords: *competitive state policy, competitive environment, competitive relations, mechanism, public administration bodies, regional level.*

REFERENCES

1. Kinshchak, A.V. (2014). State regional policy in Ukraine: terminological uncertainty. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, vol. 6*. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=867> [in Ukrainian].
2. Medvedovska, T.P. (2016). Regional development of Ukraine in the conditions of globalization and European integration. *Rozvytok produktyvnykh syl i rehionalna ekonomika, vol. 4*, 232–235. [in Ukrainian].
3. Mayev, A. (2015). State regional policy in Ukraine: prerequisites, goals, legislative support. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya, vol. 2 (25)*, 168–179. [in Ukrainian].

The article was received by the editors 25.11.2023.

The article is recommended for printing 29.12.2023.